

DÜNYA BANKASI'NİN SAĞLIK REFORMLARI ÜZERİNE ETKİSİ; TÜRKİYE'DE SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM ÖRNEĞİ

Nazan Savaş¹

1-Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Özet

Dünyada birçok ülkede sağlık alanında 40 yıldan bu yana neoliberal dönüşüm/reform gerçekleşmektedir. Dönüşümün başlangıcı 1978 yılında yapılan Washington Mutabakatı'na dayandırılmaktadır. Bu derlemede Dünya Bankası Grubu'nun (DBG) Türkiye örneğinde sağlık reformları üzerine etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Derlemede 1978-2018 dönemi sağlık reformlarıyla ilgili DBG dokümanları, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı dokümanları, bilimsel literatür incelenmiş, sağlık reformlarıyla ilgili olaylar ve yasal düzenlemeler kronolojik olarak tablolaştırılmıştır. Türkiye'de sağlık reformu sağ hükümetler, sol-sağ koalisyon hükümetleri ya da askeri darbe hükümetinin yönetimini kapsayan uzun vadeli bir sürece yayılmış, belirli bir düzen içerisinde ve birbirini destekler müdahaleler şeklinde yapılandırılmıştır. Süreç sağ muhafazakar bir parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesi ve dört dönem iktidarda kalması ile büyük ölçüde hızlandırılmış ve yasal düzenlemelerin büyük bir kısmı tamamlanmıştır. Bu süreçte DBG pek çok rapor yazmış, ikraz anlaşmaları imzalanmış ve reformla ilgili yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Özellikle son yıllarda DBG'nin Türkiye'de desentralize olması ve Uluslararası Finans Kurumu'nun (IFC) ikinci büyük merkezini Türkiye'de açılmasıyla sağlık reformu DBG'nin kontrolü altında gerçekleştirilmiştir. Sağlık reformu süreci içinde olan ülkelerde DBG'nin etkisi gözlenmeli, izlenmeli ve sağlık hizmetlerinin ticarileştirilmesi kontrol edilmelidir..

Anahtar Kelimeler: Sağlık reformları, Dünya Bankası, Türkiye.

THE IMPACT of THE WORLD BANK on HEALTH REFORMS; EXAMPLE of HEALTH TRANSFORMATION in TURKEY

There has been a neoliberal change taking place for 40 years in a lot of countries within the field of health. Beginning of the change was based on Washington Consensus made in 1978. In this review, it was aimed to assess the effect of the World Bank Group (WBG) on health reforms in the example of Turkey. In the review, WBG documents, Ministry of Health of Turkey documents and scientific literature related to health reforms belonging to 1978-2015 period were investigated, additionally related events and legislative regulations were tabularized chronologically. Health reform in Turkey has spread over a long term process during the rulerships of right-winger, left-right coalition or military coup governments and it has been structured in the form of interventions being in a specific order and supporting each other. The process has been accelerated substantially and legal regulations were completed to a great extent after the Justice and Development Party, which is a right conservative party, came into power in 2002 and remained in power for four terms. Within this period, many reports have been written by the WBG, loan agreements have been signed and legislative regulations related to reform have been made. Particularly in recent years, health reform has been actualized as a result of decentralization of the WBG and establishment of second largest center of the International Finance Corporation (IFC) in Turkey. WBG's impact on the countries within the process of health reform should be observed and monitored; and the commercialization of health care services should be controlled.

Keywords: Health reforms, World Bank, Turkey.

Sorumlu Yazar/ Corresponding Author: Prof. Dr. Nazan Savaş

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD. Hatay, Türkiye.

e-posta / e-mail: drnazansavas@hormail.com

Geliş Tarihi / Received: 10.09.2019, **Kabul Tarihi / Accepted:** 12.01.2020

Nasıl Atıf Yapırım / How to Cite: Savaş N. Dünya Bankası'nın Sağlık Reformları Üzerine Etkisi; Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Örneği. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi. 2020;5(1):142-57.

Giriş

Dünya Bankası; Yapısı, İşleyişi, Kredileri ve Türkiye

Dünya Bankası'nın kurulması kararı Birleşmiş Milletler'in Temmuz 1944'de düzenlediği Bretton-Woods Konferansı'nda alınmış, konferans sonrasında "International Bank for Reconstruction and Development" (IBRD) ile International Monetary Fund (IMF) kurulmuştur (1). Türkiye bu kuruluşlara Mart 1947'de üye olmuştur (2). Daha sonra 1985 yılına kadar sırasıyla; farklı misyonları üstlenen ve birbirleriyle koordineli çalışan "International Development Association" (IDA), "International Finance Corporation" (IFC), "International Centre for Settlement of Investment Disputes" (ICSID) ve "Multilateral Investment Guarantee Agency" (MIGA) kuruluşları kurulmuştur. Günümüzde IBRD ve IDA "Dünya Bankası" olarak adlandırılırken, beş kuruluşun tamamı "Dünya Bankası Grubu" (DBG) olarak adlandırılmaktadır (1). Dünya Bankası'na üye ülkelerin sayısı 2019 itibarıyla IBRD için 189, IFC için 185 dir.

IDA en yoksul ülkelere faizsiz 35-40 yıl süreli kredi sağlarken, IBRD orta gelirli ve kredi itibarına sahip yoksul ülkelere 5 yıl geri ödemesiz 15-17 yıl süreli krediler sağlamaktadır (4). IFC geliştirmekte olan ülkelere özel sektör kuruluşlarına kredi vermekte, MIGA ise politika ve danışmanlık hizmetleri kapsamında ülkelere yabancı sermaye akışını teşvik etmektedir (5-6). IFC kredi verirken hükümet garantisi aramaksızın yerli ve yabancı özel sermayeyi bir araya getirmeye çalışarak şirketlere üye olmakta ve yatırım fonları kurabilmektedir (4). IFC ikinci operasyon merkezini Washington D.C'den sonra 2010 yılında İstanbul'da açmıştır (7).

Dünya Bankası'nın yönetim organları Governörler Kurulu, İcra Direktörleri Kurulu ve Başkan'dan oluşmaktadır (6). Governörler Kurulu, temel karar organ olup, her üye ülkenin atadığı bir guvernör ile bir guvernör

vekilinden oluşur. İcra Direktörleri Kurulu ise Banka'nın genel faaliyetlerinin yürütülmesinden ve yönetiminden sorumludur. İcra Direktörleri Kurulu 24 kişiden oluşmaktadır. Yüksek sermaye payına sahip beş gelişmiş ülkenin (ABD, Japonya, İngiltere, Almanya ve Fransa) kendi atadığı bir icra direktörü bulunurken, Çin, Suudi Arabistan ve Rusya'nın birer seçilmiş icra direktörü bulunmaktadır. Kalan diğer üye ülkelerden de 16 adet ülke grubu oluşturulmuş olup, her grubun bir icra direktörü vardır (6). Yüksek sermaye payına sahip ülkelerin oy gücü de yüksektir. İcra Direktörleri Kurulu kararlarını toplam oy gücünün en az yarısından bir fazla oy gücüyle alabilir. Oy gücü yüksek olan ilk beş ülkenin toplam oy gücü Ekim.2018'de %40,82 iken, Türkiye'nin oy gücü %0,61 dir (8).

Dünya Bankası üye ülkeleriyle ilişkilerini kamu üzerinden kurmaktadır (9). İlk önce uzmanlarını üye ülkeye danışman olarak göndermekte ve kamunun azaltılması, özelleştirmenin yapılması, desentralizasyonun uygulanması gibi neoliberal sistemin gerekliliği ile ilgili raporlar (**aidememoirs**) hazırlamaktadır (10). Daha sonra bu raporlar üye ülkenin hükümetine sunulup kanunlaştırılmakta ve ikraz anlaşmaları yapılarak uygulamalar için krediler verilmektedir. Dünya Bankası vereceği kredilerin kullanım alanları ve şartlarını maddeler halinde belirterek yerine getirilip getirilmediğini de izlenmektedir. Bu süreç Türkiye'de başta sağlık olmak üzere ulaşım, tarım, enerji, eğitim vb. pek çok kamu ya da özel sektör alanında yoğun olarak yaşanmaktadır.

Bu derlemede Türkiye örneğinde, Dünya Bankası Grubu'nun (DBG) sağlıkta neoliberal dönüşüm/reform süreci üzerine etkisinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda 1978-2018 dönemi reformla ilgili DBG dökümanları, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı dökümanları ve bilimsel literatür incelenmiştir. Reformlarla ilgili raporlar, yasal düzenlemeler ve olaylar

kronolojik olarak tablolaştırılarak bunların sağlıkta dönüşüm süreci ile ilgili sonuçları literatüre dayalı değerlendirilmiştir (**Tablo 1**). Sağlıkta dönüşüm süreciyle ilgili sonuçların değerlendirilmesinde

literatürün yanı sıra kronolojik olarak birbirini tamamlayan veya üst üste eklenen raporlar, hukuksal düzenlemeler ve olaylar çerçevesinde az sayıda gözlem ve yoruma da yer verilmiştir.

Tablo 1: Tarihsel Süreçte Türkiye’de Sağlıkta Dönüşüm ve Dünya Bankası (1978-2015).

TARİH	OLAY	TÜRKİYE’DE SAĞLIKTA DÖNÜŞÜM SÜRECİ İLE İLGİLİ SONUCU
Mayıs 1978	Birleşmiş Milletler (BM) ve IMF arasında Washington Mutabakatı gerçekleştirildi (1).	Washington Mutabakatı dünyada 1980 sonrası şekillenen neoliberal politikaların temelini oluşturdu (11).
Ağustos 1978	1. Dünya Bankası (DB) “World Development Report - PUB 2018” raporunu yayımlandı (12). 2.Türkiye ile IMF arasında Stand-by anlaşması yapıldı (13).	
6-12 Eylül 1978	Alma Ata’da Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) “Temel Sağlık Hizmetleri Kongresi” (TSH) gerçekleştirildi.	TSH Kongre Bildirgesi’nde; Neoliberal sistem dinamikleri gelişmekte olan ülkeleri sağlık alanında desteklemeye ve işbirliğine çağrıldı. Tarım ağırlıklı toplumlarda sağlık maliyetlerinin vergilerle karşılanamayacağı belirtildi. Sağlık hizmetlerini finanse etmede toplum katılımının gerekliliği ve birey ödemelerinin gerekliliği belirtildi (14).
Kasım 1978	DB “The Foreign Exchange GAP, Growth and Industrial Strategy in Turkey 1973-1983” Raporu’nu yayımlandı (15). Rapor Yazarları; Kemal Derviş , Sherman Robinson, Jaime de Mello	Bu rapor ile; Türkiye “dışa açılma” manipülasyonu ile sanayileşme politikasından ticaret politikasına yönlendirildi (16). Türkiye’nin “IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı”na alternative ekonomik program oluşturuldu. Böylece daha sonraki Beş Yıllık Kalkınma Planlarının da neoliberal seyri belirlendi.
19 Temmuz 1979	Türkiye ile IMF arasında Stand-by anlaşması yapıldı (13).	
12 Aralık 1979	DB; Turkey: Postscript Special Economic Report “Turkey: Policies and Prospects for Growth” , (2657a-TU, Report No. 2918-TU) raporunu yayımlandı (17).	

24 Ocak 1980	Türkiye’de 24 Ocak Kararları alındı. <i>Bu kararlarla;</i> -Yüksek oranda bir devleşyon yapılacak -Devletin ekonomideki payı küçültülecek -Sübvansiyonlar kaldırılacak -Yabancı sermaye yatırımları teşvik edilecekti.	24 Ocak kararlarıyla Türkiye; Washington Mutabakatını onaylayan ilk ülke oldu (7). DB’nin yapısal uyum programlarını uygulayacağını kabul etmiş oldu. Ekonomik anlamda büyük ölçekli çok uluslu sermayelerin kontrolünde serbestleşmeyi savunan dinamiğe dönüştürüldü.
Mart 1980	DB ile ilk “ Structural Adjustment Loan (SAL) ” İkras Anlaşması yapıldı (18-19). <i>(1980-86 döneminde toplamda altı SAL imzalanarak krediler alındı.)</i>	SAL’lar DB’nin gelişmekte olan ülkelere vereceği kredi karşılığında dayattığı serbest piyasa yönelimli ekonomi politikalarıydı. Bu politikalar; a- Gereksiz ve verimsiz servislerin elimine edilmesi b- Özelleştirme c-Kamu kurumlarında ve yönetiminde reform idi. SAL’ın amacı ekonomi içinde devleti küçültmekti. Böylece Türkiye’de neoliberal sisteme dönüştürme süreci başladı.
12 Eylül 1980	Askeri Darbe yapıldı. Askeri darbe sonrası kurulan hükümette Turgut Özal başbakan yardımcısı oldu.	Türkiye’nin bütün sosyo-ekonomik yapıları ve kurumları küresel sermayeye açık hale getirildi (16).
Ocak 1981	DB “ General Equilibrium Analysis of Foreign Exchange Shortages in Developing Economy ” raporunu yayınladı (20).	Dış ticarete başlayan liberalleşme, giderek bütün ekonomik faaliyetleri kapsayacak şekilde genişletildi (18).
Mart 1982	DB “ A General Equilibrium Model for Development Policy ” raporunu yayınladı (21). <i>Yazarlar:Kemal Derviş, Jaime De Melo, ShermonRominson</i>	Bu rapor ile; DB Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere dış taleple büyüme modelini sunarak “ Siz borçla kalkınabilirsiniz ” öngörüsünü yaptı (16).
7 Kasım 1982	Askeri darbe hükümeti tarafından anayasa değişikliği yapıldı. Değişiklik referandumla kabul edildi.	Bu anayasa ile; Türkiye’de sağlık hizmetleri devletin sunmakla yükümlü olduğu hizmet olmaktan çıkarılarak, planlayıp düzenlemekle yükümlü olduğu hizmet haline dönüştürüldü (22-23). Kanun Hükmünde Kararnamelerin (KHK) çıkarılması ile ilgili düzenleme yapıldı (24). <i>(KHK’ler ekonomik politikaların yasadışılaştırılmasında kullanılan yeni normatif bir devre olarak nitelendirildi.)</i>

13 Aralık 1983	Sağ parti olan Anavatan Partisi iktidar oldu. Birinci dönem Anavatan Partisi hükümeti 1987 yılına kadar sürdü. Başbakan Turgut Özal'dı.	1980'li yıllarda Başbakan Özal'ın yoğun olarak Türkiye'yi liberalleştirme çalışmaları oldu.
13 Aralık 1983	"181 Sayılı Sağlık Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında KHK" çıkarıldı (25).	Bu KHK ile TC Sağlık Bakanlığı Teşkilatı'nda ilk yapısal uyarlamalar başladı. Sağlık Bakanlığı planlayıcı ve takip edici konumda tanımlandı Etkinlik, ekonomiklik gibi işletmecilik terimleri kullanıldı Sağlık Bakanlığı'nın yerli ve yabancı kurumlarla işbirliği yapması gerektiği belirtildi. Sağlık Bakanlığı'nda "Araştırma Planlama Koordinasyon Kurul Başkanlığı" (APKKB) kuruldu. (<i>APKKB'nin görevi; Türkiye'de yapılacak olan sağlık reformu sürecinde sağlık mevzuatının yapılmasında Bakanlık görüşünün tespitine yardımcı olmaktır (25).</i>)
1985	Sağlık Bakanlığı sağlık reformlarını gerçekleştirmek üzere DB ile ilk görüşmelerini yapmaya başladı (26).	Görüşmeler sonrasında DB'nin 1985 yılına kadar verdiği genel nitelikli uyarlama kredileri yerini sağlık gibi sektörel uyarlama kredilerine devretti.
19 Eylül 1986	DB " Türkiye'de Sağlık Sektörü Araştırması "nı yaptı ve araştırma sonuçlarını " Turkey Health Sector Review-Report No. 6089-TU " da yayınladı (27).	
Nisan 1987	DB " Financing Health Services in Developing Countries-PAB 6563 " Raporunu yayınladı (28).	DB bu rapor ile; Ulusal sağlık sistemleri problemlerinin çözümü için dört politika önerisi sundu. Önerilerden biri " Kamu sağlık hizmetlerinin desantralizasyonu " idi. (<i>DB'ye göre desantralizasyon politik anlamda güç ve kaynakların merkezi hükümetten özel sektöre aktarılması sürecinin bir aşaması olup, süreç uzun erimliydi. Devletçe sunulan sağlık hizmetlerine rekabet ve piyasa koşullarının sokulması formal ve acil özelleştirme ile değil desantralizasyon ile olmalıydı.</i>)
7 Mayıs 1987	"3359 Sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu" çıkarıldı. İktidarda ikinci Anavatan Partisi Hükümeti (1987-1989) vardı. Başbakan Turgut Özal'dı (29).	Bu kanunla; DB'nin yapısal uyum programlarında öngördüğü politika ve uygulamalar kamu sağlık kurumlarına uyarlandı. Ancak pek çok maddesi Anayasa'ya aykırı olduğu için iptal edildi. Kamu hastanelerinin merkezîyetçi yapısını değiştirmeyi öngören yeni işletme ve personel politikaları ortaya konuldu. Birinci basamak sağlık hizmetlerinde hizmet satın alımı yapılabileceğinden bahsedildi. Sağlık hizmeti finansmanında yararlanıcıların katkı paylarından bahsedildi. (<i>Bu yasa sağlık hizmetlerinin niteliği ve örgütlenmesi açısından bir kırılma noktası oldu.</i>)

1988	DB desteğiyle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), Price Waterhouse Danışmanlık Hizmetleri Şirketi (Londra) ve Ankon Danışmanlık Hizmetleri A.g. (Ankara) Şirketi arasında bir anlaşma yapılarak " Türkiye Sağlık Sektörü Master Plan Etüdü " çalışması yapıldı (30).	Çalışmanın Sonuç Raporunda; 1. Türk sağlık sektörünün geliştirilmesi için dört ayrı stratejik reform seçeneği sunuldu. Bu seçenekler; a. Mevcut statü seçeneği b. Ulusal sağlık hizmetleri seçeneği c. Serbest pazar seçeneği d. Uzlaştırma seçeneği idi. 2. Türkiye uzlaştırma seçeneğini seçti (31). (Uzlaştırma seçeneğinin ana öngörüsü; sağlık hizmetlerinde finansman ve hizmet sunumunun birbirinden ayrılmasıydı.)
	Sonuçları 1990 yılında açıklandı.	
1988	DB ile Türkiye arasında 3057-TU No'lu Loan Agreement yapıldı (32).	
1989	Türkiye'nin " 2000 Yılına Kadar Herkes İçin Sağlık Hedefleri " çalışmaları başlatıldı.	1980'lerde DSÖ Avrupa Bölgesi üye ülkelerinin kendi sağlık sistemleri için uygulamaya koydukları hedefler 1989 yılında başlatılan çalışmalarla Türkiye'de yerini aldı. Herkese sağlık hedeflerini içeren " Türkiye Ulusal Sağlık Politikası " dökümanı hazırlandı. 1990 yılında DSÖ'ye sunuldu (33).
16 Ağustos 1990	3057-TU ikraz anlaşması çerçevesinde " Birinci Sağlık Projesi " imzalandı (34).	Projenin toplam bütçesi 147,47 milyon \$ idi. Bütçenin %51'i DB, %49'u da Milli Bütçeden finanse edilecekti (32). Anlaşmaya göre bütün proje hesapları DB tarafından denetlenecek ve satın almalardaki ihaleler Banka'nın yayınladığı ihale kurallarına göre yapılacaktı. Proje 1991'de başladı ve 1998'de sona erdi. Proje faaliyetleri sekiz ili kapsadı.
1991	DB Birinci Sağlık Projesi kapsamında Sağlık Bakanlığı'nda " Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü " (SPGK) kuruldu (35).	SPGK DB projeleri, sağlık reformu ve ulusal sağlık politikaları üzerine çalışmaya başladı.
1991	DB Birinci Sağlık Projesi kapsamında Sağlık Bakanlığında elektronik ortamda " Temel Sağlık Hizmetleri İstatistik Modülü (TSİM) " kurulması çalışması başlatıldı (26). TSİM çalışmaları 1997 Aralık'ta tamamlandı.	TSİM ; ülke çapında temel sağlık istatistik ve göstergelerinin güncel ve güvenilir biçimde elektronik ortamda elde edilmesini sağlayan sistemdir.
23-27 Mart 1992	SPGK, DB'nin Birinci Sağlık Projesi kapsamında " I. Ulusal Sağlık Kongresi "ni düzenlendi.	Kongrenin düzenlenme amacı; Türkiye'nin Ulusal Sağlık Politikasını oluşturmaktır. Bu kongrede; Yaklaşık 500 katılımcı ile 34 çalışma grubu oluşturuldu (33). " Sağlık Reformu Çerçeve Taslağı " tartışmaya açıldı. Aile hekimliği modeli ve hastanelerin özelleştirilmesi önerileri büyük tepkiler aldı. Taslak üzerine Türk Tabipleri Birliği de eleştiri ve olumsuz görüşlerini bildirdi (33).

Mart 1993	Dönemin sağ ve sol partilerin kurulan koalisyonda hükümeti sağlık reformu için pek çok kanun tasarıları hazırladı.	Hazırlanan kanun tasarı tasarıları TBMM tarafından onaylanmadı.
Mart 1993	DB Birinci Sağlık Projesi kapsamında "Türkiye Ulusal Sağlık Politikası" kitabı yayınlandı (33).	Kitabın içeriği DB Birinci Sağlık Projesinin amaç ve stratejileri ile uyumluydu
12-16 Nisan 1993	DB Birinci Sağlık Projesi kapsamında SPGK "İkinci Ulusal Sağlık Kongresi"ni düzenledi (36).	Kongrede; "Ulusal Sağlık Politikası" ve "Sağlık Reformu Yasa Tasarısı Tasarıları" sunuldu. Türk Eczacılar Birliği gibi meslek örgütleri Sağlık Bakanlığı ile görüş ayrılıkları olduğunu ve tasarıların hazırlanmasında meslek örgütlerinin görüşlerinin dikkate alınmadığını bildirdi (39).
31 May 1993	DB "World Development Report: Investing in Health" raporunu yayınladı (37).	Raporda; Devletlerin sağlık hizmeti sağlamanın verimliliği düşürdüğü, çözümünde sentralizasyon olduğu sıklıkla vurgulandı. Yoksullar için temel hizmetler paketinin devlet tarafından finanse edilmesi savunuldu. Ancak özelleştirme politikasından vazgeçilmedi (37).
28 Eylül 1994	DB ile Türkiye arasında 3802-TU No'lu Loan Agreement yapıldı (38). Anlaşma çerçevesinde "İkinci Sağlık Projesi" imzalandı (38).	İkinci Sağlık Projesi'nden 136.17 milyon \$ kredi sağlandı. Kredinin 4,5 milyon \$'ı hastane yönetim sisteminin yeniden yapılandırılması için öngörüldü.
1995	DB "Public Finance Management Project" i (PFMP) destekledi (39).	DB Türkiye'de kamu yönetiminde yapılacak reformları başlatmış oldu.
1996	Dönemin iki sağ partisinin kurduğu koalisyonda hükümeti sağlık reformu için değişik kanun tasarıları hazırladı.	Kanun tasarı tasarıları TBMM tarafından onaylanmadı.
1 Eylül 1997	DB İkinci Sağlık Projesi kapsamında elektronik ortamda "Çekirdek Kaynak Yönetimi (ÇKYS)" oluşturulmaya başlandı. ÇKYS 2003 yılında tüm illerde uygulamaya girdi (40).	ÇKYS; ülke çapında elektronik ortamda Sağlık Bakanlığı personel durumunu gösteren elektronik kayıt sistemidir.
1998	Dönemin sağ ve sol iki partisinin kurduğu koalisyonda hükümeti sağlık reformu için değişik kanun tasarıları hazırladı.	Kanun tasarı tasarıları TBMM tarafından onaylanmadı.
15 Şubat 1999	PKK terör örgütü lideri Kenya güvenlik birimlerinde Nairobi'de yakalanarak Türkiye'ye getirildi.	

1999	Dönemin Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi koalisyon hükümeti sağlık reformu için değişik kanun tasarıları hazırladı.	Kanun tasarı tasarıları TBMM tarafından onaylanmadı.
23 Aralık 1999	Sağlık Bakanlığı bir toplantı ile " 21.Yüzyılda Herkese Sağlık " için politik kararlılık ortaya koyarak, çalışmalarını resmen başlattı (41).	İlgili pekçok kurum, kuruluş ve üniversitelerin Halk Sağlığı Bölümlerinden hocaların katılımıyla çalışmalar gerçekleştirildi.
Mart 2000	Bülent Ecevit'in Başbakanlığındaki Demokratik Sol Parti-Milliyetçi Hareket Partisi-Anavatan Partisi Koalisyon Hükümeti DB'a " Türkiye Ekonomik Reform Kredisine Kalkınma Politikası Mektubu " nu gönderdi (42).	Mektupsonrasında 760 milyon \$'lık Ekonomik Reform Kredisine-2000 (ERL-2000) anlaşması yapıldı (43). Bu kredi DB yapısal uyum ve kredilerinin sürdürülerek devam edeceğine işaret etti.
Kasım 2000	DB - Country Assistance Strategy(CAS) Anlaşması yapıldı (43). 2008 yılına kadar olan DB kredileri CAS Yönetimiyle verildi.	5 milyar \$ tutarındaki kredi temel olarak sürdürülebilir uzun vadeli büyüme ve ekonomik sorunların azaltılması konularında Türkiye'ye yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır.
2001	" Sağlık 21, Herkese Sağlık, Türkiye'nin Hedef ve Stratejileri " kitabı yayınlandı (41).	Kitapta Türkiye'nin hedef ve stratejileri 10 madde ile ortaya koyuldu. 10.Maddede sağlıkta neoliberal system değişikliğinin sinyalleri bulunuyordu (41). Bu doküman ileride yapılacak olan Sağlıkta Dönüşüm Projesi (SDP) için dayanak olarak kullanıldı.
2001	ERL-2000 anlaşması gereği hızlı bir şekilde " Public Expenditure and Institutional Review " (PEIR) çalışması yapıldı. Çalışma 2001 yılında tamamlandı (43).	Bütçe reformu olarak anılan PEIR çalışması; krediler karşılığında yapılması gereken düzenlemeleri içeriyordu.
Mart 2001	DB Başkan Yardımcısı Kemal Derviş; DSP-MHP-ANAP Koalisyonu Hükümetinde sol partiden " Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı " olarak Türkiye'ye çağrıldı.	Kemal Derviş ile 15 günde 15 yasa hızla meclisten geçirildi. Yasaların temel özelliği; özelleştirme ve rekabetin artırılmasıydı. Bu durum birçok bakanın istifasına da neden oldu.
2002	CAS-II Anlaşması (2004-07) yapıldı (44).	
Haziran 2002	DB " Türkiye: Verimliliği ve Erişimi Geliştirmek Amacıyla Sağlık Sektöründe Yapılan Reformlar " raporunu yayınladı (45).	Raporun önerileridaha sonra iktidara gelecek olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin " Acil Eylem Planı "nın ve " Sağlıkta Dönüşüm Programı "nın (SDP) önemli bileşenleri arasında yer aldı (46). Raporda özellikle " Kamu Hastanelerinin Reorganizasyonu ve Daha Fazla Özerklik " başlığı altında yazılanlar çok çarpıcıydı.

Kasım 2002	Sağ muhafazakar parti olan Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara geldi.	DB yapısal uyum programlarına daha hızlı ve daha sistematik bir şekilde devam etme ortamını elde etti. Çünkü DB yapısal uyum programları için verdiği kredinin etkinliğini destekleyen genel bir politika ortamına sahip ülkeleri tercih etmekteydi.
16 Kasım 2002	Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti " ACİL EYLEM PLANI "nı (AEP) açıkladı (46).	AEP kapsamında; Kamu Yönetimi Reformu Ekonomik Dönüşüm Programı Demokratikleşme ve Hukuk Reformu Sosyal Politikalar başlıkları altında toplam (205) faaliyet belirlendi. "Herkesine Sağlık" başlığı altında sağlık alanında yürütülmesi öngörülen temel hedefler açıkladı. Bu hedefler DB'nin 2002 Haziran tarihli " Verimliliği ve Erişimi Geliştirmek Amacıyla Sağlık Sektöründe Yapılan Reformlar, Türkiye " raporu ile <u>tamamen uyumlu</u> du.
Mart 2003	DB " Reforming the Health Sector for Improved Access and Efficiency- Report No. 24358-TU " nu raporunu yayınladı (45).	
2003	Japon Politika ve İnsan Kaynakları Geliştirme (PHRD) ve DB katkıları ile Japon Kalkınma Bankası'ndan sağlık sektörüyle ilgili projelerin finansmanında kullanmak üzere 385.000 \$ hibe (TF-056960 ve TF-090317 No'lu) alındı (47).	Bu hibe SDP yürürlüğe girmeden önce Aile Hekimliği, Akreditasyon ve Sağlık Bilişimi alanlarındaki durum değerlendirilmesi ve paydaş analizleri yapılması için kullanıldı. Hibenin idari uygulamasını DB yürüttü (47).
Temmuz 2003	Sağlık Bakanlığı Sağlıkta Dönüşüm Programını duyurdu.	"Sağlık Reformu" yerine "Sağlıkta Dönüşüm" teriminin kullanılması DB'nin "reform" sözcüğü yerine "yapısal uyarlama" terimi kullanmasının yansımasıydı (48).
24 Temmuz 2003- 5 Mayıs 2004	Bu dönemde Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti tarafından sağlık reformu ile ilgili çok sayıda kanun ve yönetmelik çıkarıldı.	3 Kasım 2003'de açıklanan " Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı " Cumhurbaşkanı tarafından veto edildi. Tasarıda yerelleşme ve özelleştirme-regülasyon ile ilgili geniş kapsamlı düzenlemeler bulunuyordu. (Kanun kısmen daha sonra 2005 yılında yürürlüğe girdi) (49)
Eylül 2003	"53. DSÖ Avrupa Bölgesi Toplantısı" yapıldı (50).	Bu toplantıda Türkiye'de başlatılan SDP'ye atıfta bulunularak destek verildi (50).
2004	DB ile Türkiye arasında ERL-II ve PFPSAL III (1 milyar \$) anlaşmaları yapıldı (42).	PFPSAL III; SDP, Genel Sağlık Sigortası ve Vergi Stratejisinin temel destekleyicisi oldu (42).
21 Nisan 2004	DB "SDP Birinci Aşama Değerlendirme Raporu"nu (Rapor No. 27717-TU) yayınladı (51).	
11 Haziran.2004	DB ile Türkiye arasında " Sağlıkta Dönüşüm Programına Destek Projesi "(No.74053) adı altında 4737-TU Nolu İkraz Anlaşması imzalandı (52).	SDP'nin I.Fazı için 71.22 milyon\$ kredi sağlandı. Bunun 56.36 milyon \$'ını DB, 14.86 milyon \$'ını Türkiye finance edecekti. Anlaşmanın arka plan metninde; sağlıkta küçük değişiklikler yapılması yerine, köklü bir değişikliğin yapılması gerektiği belirtildi. Projenin amaçları DB Haziran 2002 raporu ile tamamen uyumlu

9 Aralık 2004- 8 Mayıs 2008	Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti tarafından sağlık reformu ile ilgili çok sayıda kanun ve yönetmelik çıkarıldı.	Haziran 2007’de yapılan bir kanun düzenlemesi ile Sağlık Bakanlığı’nda “ Kamu Özel Ortaklığı Daire Başkanlığı ” kuruldu. ⁵³ Bu düzenlemenin 3. ve 6. Maddeleri kamu hastaneleri birliğine ait olan veya hizmete tahsis edilen bina ve tesislerin satılmasına, kiralanmasına ve işletilmesine imkan tanımıştır (48).
2005	APKKB “ Strateji Geliştirme Başkanlığı ” na dönüştürüldü.	Strateji Geliştirme Başkanlığının Görevleri; Sağlık Bakanlığı’nın <u>beş yıllık kalkınma planlarındaki</u> spesifik kararların yıllık planlara uyumunu izleme Bakanlık <u>bütçesinin</u> yapılması ve yönetilmesi Bakanlığın görev alanına giren konularda <u>performans ve kalite ölçütleri</u> geliştirme Piyasa odaklı yönetsel görevler idi (54).
2007	“21 Hedef’te Türkiye: Sağlıkta Gelecek” başlıklı farklı bir döküman daha yayınlandı (55).	Bu dökümanda SDP ve IX. Kalkınma Planı ’nı dayanak gösterilerek Türkiye’nin sağlıkta 21 hedefi yazıldı. Özellikle 14-21. hedeflerde ülke sağlık politikasının neoliberal sistemle uyumu sağlandı. <i>(IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı ve sonrasındaki planların hazırlanmasında da DB’nin raporlarının etkisi aşikardır.)</i>
Temmuz 2007	Adalet ve Kalkınma Partisi ikinci kez iktidara geldi.	
10 Ocak 2008	DB “ <i>Ülke Destek Stratejisi 2004-07(CAS-II) Tamamlama Raporu</i> ” nu yayınladı (56).	Raporda; SDP’de o güne kadar gelinen süreci (başarılı ve başarısız yanlarıyla) ve daha sonraki süreçte yapılması gerekenleri/yapılacakları ayrıntılı olarak ifade edildi. SDP Birinci Aşama sürecinde kamu hastanelerinin yeniden yapılandırılması ve özleştirilmesi reformunda Sağlık Bakanlığı’nın sınırlı kaldığı, IFC’nin o dönemde özel sağlık ve eğitim sektörü projelerine desteğini arttırdığı belirtildi (48). (Türkiye 2007 mali yılı içinde 413 milyon \$ ile o yıla kadar en yüksek IFC finansmanını aldı.)
25 Ocak 2008	DB 2008-11 Mali Yıl Dönemi Ülke İşbirliği Stratejisi (CPS) Raporunu (Rapor No. 42026-TR) yayınladı (57).	Raporda; SDP’de o güne kadar gelinen süreci (başarılı ve başarısız yanlarıyla) ve daha sonraki süreçte yapılması gerekenleri/yapılacakları ayrıntılı olarak ifade edildi. Sağlık ve eğitim alanlarında kamu-özel ortaklığı (Public Private Partnership–PPP) genel çerçevesi ile ilgili çalışmalar yapılacağından ve bu çalışmalarda sağlam bir politika çerçevesi ve kurumsal çerçeve oluşturma konusunda yardımcı olunacağından, CPS faaliyetleri ile Sağlık Bakanlığı’na liderlik fonksiyonlarını gerçekleştirmesi için kapasite oluşturma desteği sağlanmasından, SDP’nin küresel iyi bir uygulama reform olarak Kabul edildiğinden ve CPS kapsamında bu deneyimin bölgede ve küresel ölçekte paylaşılmasına yönelik modalitelerin araştırılmasının beklendiğinden bahsedildi.
28 Şubat 2008	MIGA CPS 2008-11 Anlaşması imzalandı(58). MIGA: Politika ve danışmanlık hizmetleri kapsamında ülkelere yabancı sermaye akışını teşvik eden DB Grubunda yer alan “Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı” dır.	7,7 milyar \$ kredi alındı.

17 Mayıs 2008	DB'dan CPS kapsamında 400 milyon \$ değerinde "İkinci Program Amaçlı Kamu Sektörü Kalkınma Politikası Kredisi" (PPDPL-II) alındı (59). Programmatic Public Sector Development Policy Loan (PPDPL 2) in the Amount of EUR 255.4 Million (\$ 400 Million) To The Republic of Turkey Report No. 43473-TR	SDP ve sosyal güvenlik sistemi reformu için kullanıldı (59).
Aralık 2008	OECD-DB "OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri, Türkiye" kitabı yayınlandı (60).	Bu kitapta; SDP'nin tamamlanması ile yeni sağlık sistemine harcanan paranın karşılığının sağlanması ve ekonomik yönden karşılanabilirliği muhafaza edilmesi de dahil bir takım zorlukların söz konusu olduğu belirtilerek, bu zorluklar değerlendirildi ve politika önerileri sunuldu (60).
2009	Sağlık Bakanlığı ilk stratejik planı olan "2010-14 STRATEJİK PLANI"nı yayınladı (61).	Planda "OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri, Türkiye" yayınına atıfta bulunuldu.
18 Mayıs 2009	DB, 46115-TR Nolu "Türkiye Cumhuriyeti'ne SDP'nin İkinci Aşamasına Destek Amaçlı Sağlıkta Dönüşüm ve Sosyal Güvenlik Reformu Projesi (UPK2) için 56.1 Milyon Avro Değerindeki -İkraz Teklifi Hakkında Proje Değerlendirme Dökümanı"nı yayınladı (62).	DB tarafından Türkiye'ye "Sağlık Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planına Destek" için 46.17 milyon Euro, "Sosyal Güvenlik Kurumu Kapasite Geliştirme" için 3.09 milyon Euro krediler verildi. Sağlık Bakanlığı'nın yeniden yapılandırılması sürecine devam edilmesi, böylelikle kılavuzluk işlevlerinin sunum işlevlerinden ayrılması; kamu sağlık tesislerinin bağımsız veya yarı bağımsız kurumlar olarak çalışmak üzere reforme edilmeleri amaçlandı.
30 Haziran.2009	DB ile Türkiye arasında 7717-TU nolu kredi anlaşması (bütçesi 56.1 milyon Euro) imzalandı (63).	SDP ve Sosyal Güvenlik Reformu Projesi II.Fazı finansmanı için kullanılacaktı. Projenin kapanış tarihi 31 Temmuz 2013 olarak belirlendi. Kredinin geri ödemeleri Şubat 2015'de başlayacak, Şubat 2039'a kadar sürecek.
3 Aralık 2009	DB "Türkiye CPS 2008-11 İlerleme Raporu" nu (Rapor No. 51689-TR) yayınladı (64).	Krizin etkilerinden kurtulma ve özel sektör öncülüğünde büyümeye geçişi desteklemek için CPS'de bazı ayarlamaların yapıldığı, insani ve sosyal kalkınma ile ilgili analitik ve istişari hizmetlerin artırılacağı açıklandı.

Eylül 2010	<p>IFC'nin Washington D.C'den sonra ikinci operasyon merkezi İstanbul'da açıldı (65).</p> <p>IFC (Uluslararası Finans Kurumu) : DB Grubunda yer alan ve gelişmekte olan ülkelerde özel sektör kuruluşlarına kredi veren kurumdur.</p> <p>IFC kredi verirken hükümet garantisiz yerli ve yabancı özel sermayeyi bir araya getirmeye çalışarak şirketlere üye olmakta ve yatırım fonları kurabilmektedir.</p>	<p>Kamu özel ortaklı, devlet garantili çok sayıda büyük yapılar (Örn.Şehir hastaneleri, kampüs hastaneler, demiryolları, otoyolları, köprüler vb.) IFC'nin ortak olduğu taşeron firmalar aracılığıyla yapıldı.</p> <p>IFC bazı bankalar (Örn. Garanti Bankası) aracılığı ile KOBİ'lere ve kadın girişimcilere krediler sağladı.</p>
26 Mart 2010-10 Nisan 2012	<p>Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti tarafından sağlık reformu ile ilgili çok sayıda kanun ve yönetmelik çıkarıldı (48).</p>	
04 Nisan 2012	<p>DB "Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Dünya Bankası Ülke İşbirliği Stratejisi 2012-2015"i raporunu yayınladı (66).</p>	<p>Sağlık Bakanlığı'nın 2015 yılına kadar yeniden yapılandırılarak sadece sağlık sektöründe liderlik fonksiyonları üzerinde odaklanması, Tüm kamu hastanelerinin kamu hastane birlikleri olarak teşkilatlandırılması organize edildi.</p> <p>Hastanelerde global bütçeden performans sözleşmelerine göre ödeme yapılması önerildi ve uygulandı (66).</p>
Aralık 2012	<p>Sağlık Bakanlığı 2013-2017 STRATEJİK PLANI yayımlandı (67).</p>	<p>Planın hazırlanmasında çalışma grubunda DB da yer aldı. Planda "OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri, Türkiye" yayınına atıfta bulunuldu.</p> <p>Planda 4 Stratejik Amaç ve 32 Hedef belirlendi.</p>
Ekim 2013	<p>DB Grubu - Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü Raporunu yayınladı.</p>	
Nisan 2013	<p>"DB – Turkey Partnership: Country Program Snapshot" yayımlandı (68).</p>	<p>Bu raporda;</p> <p>IFC'nin büyüme potansiyeli olan sağlık merkezi şirketleri ile spesifik tanı ve araştırma potansiyeline sahip düşük ve orta ölçekli sağlık bakım merkezlerini destekleyeceği belirtildi.</p> <p>Ayrıca 2012 yılında bir onkolojik hastaneye 15 milyon dolarlık yatırım yapıldığı belirtildi.</p>
Nisan 2014	<p>"WB – Turkey Partnership: Country Program Snapshot" yayımlandı (69).</p>	<p>Bu raporda;</p> <p>IFC'nin sağlık sektöründe belirli bir miktarda Kamu-Özel Ortaklığı girişimi için destek sağladığı belirtildi.</p> <p>IFC'nin, büyüme potansiyeli arayan sağlık şirketlerine, uzmanlaşmış fakir ve orta gelir gruplarına ulaşma potansiyeline sahip tanı ve sağlık hizmeti sunucularına destek vereceği belirtildi.</p> <p>Toplam fon tutarının 200 milyon dolara ulaştığı belirtildi.</p>
28 Ağustos 2015	<p>HealthSystemStrengtheningAndSupport Project (HSSS) Report No: PAD1294 yayımlandı (70).</p>	<p>Bu projenin amacı;</p> <p>"Sağlık Bakanlığı'nın sosyal güvenlik kurumu ya da özel sigorta sistemleri ve sağlık hizmeti sunan kurumların performanslarındaki reformları formüle etme ve uygulamadaki etkinliğini artırmak." olarak gösterildi (70).</p>

30 Eylül 2015

DB ile Türkiye arasında İkaz anlaşması No.-TU (120 milyon € /134.30 milyon \$) yapıldı (Report No: PAD 1294) (71). Hastane Yönetim ve İşlemlerinde Verimliliğin Artırılması için: 47.65 milyon \$ Genel Sağlık Sektörü İdaresi Etkinliğinin Artırılması için: 44.30 Milyon \$

Beklenen Kapanış Tarihi; **31 Mayıs-2020** dir. Kredinin %70'i sağlık sistemi performansı için, %30'u da bulaşıcı olmayan (kronik) hastalıklar ve yaralanmalar için kullanılacaktır. Bu anlaşmanın hedefi seçilmiş bazı kronik hastalıklarda birincil ve ikincil korunma (önleme ve erken tanı) hizmetlerini iyileştirmek, hastane yönetiminin verimliliğini artırmak ve SB'nin kanıta dayalı politika oluşturma kapasitesini arttırmak olarak gösterilmiştir.

Türkiye'de Sağlıkta Dönüşüm Sürecinde Dünya Bankası Kredileri

İkaz anlaşmaları çerçevesinde DB'nin Türkiye'ye kredi verme biçimi 1980-90'lı yıllarda "Structural Adjustment Loan (SAL)-Yapısal Uyum Kredisi" kapsamında gerçekleştirilirken, 2000-2008 döneminde "Country Assistance Strategy (CAS)-Ülke Yardım Stratejisi" kapsamında, 2008-2011 dönemi ve sonrasında ise "Country Partnership Strategy (CPS)-Ülke Ortaklık Stratejisi" kapsamında gerçekleştirilmiştir (18, 19,43, 44, 57).

CAS-I için 2000 yılında "Ekonomik Reform Kredisi-2000 (ERL-2000)", CAS-II için 2004-2007 yıllarında ERL-II alınmıştır (43,44). ERL-II kapsamındaki PFPSAL-III kredileri Sağlıkta Dönüşüm

Programı, Genel Sağlık Sigortası ve Vergi Stratejisi'nin temel destekleyicisi olmuştur (42). Üye Ülke Ortaklık Stratejisi (CPS) için ise "İkinci Program Amaçlı Kamu Sektörü Kalkınma Politikası Kredisi" (PPDPL-II) alınmıştır (59). Üye Ülke Ortaklık Stratejisi (CPS) kapsamında yer alan anlaşma ve kredilerde IFC ve MIGA ön planda yer almıştır. Pek çok kamu-özel ortaklığı yapı IFC ortaklığı firmalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. IFC bu yapıların binasına, donanımına, kazancına ortak olup, çoğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti garantilidir (71). Kamu-özel ortaklığı şehir ve entegre kampüs hastanelerinin de bir kısmı IFC'nin ortak olduğu firmalar tarafından yapılmıştır (72).

Sonuç ve Öneriler

Türkiye'de sağlıkta dönüşüm/reform sürecinde; literatür incelemeleri ile yaşanan olaylar, yazılan raporlar, ikaz anlaşmaları, alınan krediler ve hukuksal düzenlemelerin birbiriyle bağlantısı, ardışıklığı ve bütünselliği değerlendirildiğinde DBG'nin belirgin etkisi olduğu görülmektedir.

Dünya'da sağlık reformu süreçleri; ilgili tüm paydaşlarla birlikte ülke kaynaklarını koruyan, öz sermaye ile üretimi destekleyen ve beraberinde hukuksal ve sosyolojik süreci de kapsayan yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

1. Williams M.A. Conventions,treaties and other responses to global issues – Vol.II - The World Bank. <http://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-44-03-01.pdf>
2. Rasgelener M. The World Bank Group And Its Relations With Turkey”, Ankara: HDTM, 1990.
3. <http://www.worldbank.org/en/about/leadership/members>
4. Eğilmez, Mahfi. IMF, Dünya Bankası Grubu ve Türkiye. Dünya Bankası Yayınları No:2, 1996
5. Güran N, Aktürk İ. Uluslararası İktisadi Kuruluşlar, İzmir: Dokuz Eylül Ün. Yayınları, 1992, p.128-129
6. Tünsoy O. Dünya Bankası'nın Yapısı ve Kredi Verme Türleri. Hazine Müsteşarlığı, Yayınlanmamış Etüt Raporu, Ankara, 2005.
7. http://www.ito.org.tr/wps/portal/gazete-detay?WCM_GLOBAL_CONTEXT=ito_portal_tr/ito-portal/gazete/gzt-2010/gzt-2010-10/gzt-2010-10-1/d128d080442775ff827f8668ff808010
8. <http://siteresources.worldbank.org/BODINT/Resources/278027-1215524804501/IFCCountryVotingTable.pdf>
9. Sayıştay Dergisi Sayı: 46-47 Safiye KAYA Sayıştay Uzman Denetçisi
10. Keyder Ç, Üstündağ N, Ağartan T, Yoltar Ç. Avrupa'da ve Türkiye'de Sağlık Politikaları. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
11. Beeson M, Iyanatul I. Neoliberalism and East Asia: Resisting the Washington Consensus. <https://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:10897/mb-ii-03.pdf>
12. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/02/27/000425962_20130227172130/Rendered/PDF/PUB20800REPLACEMENT0WDR01978.pdf
13. Erdiñç Z. Uluslararası Para Fonu -Türkiye Dış İlişkilerinin Gelişimi ve 19. Stand-By Anlaşması. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ağustos 2007, Sayı:18. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/55416>
14. http://www.who.int/publications/almaata_declaration_en.pdf
15. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/01/15/000178830_98101903401757/Rendered/PDF/multi0page.pdf
16. Kurtođlu R. Türk Tarihinde – Bürokrasi – Siyaset–Aydın -Yabancılaşmasının Sonucu: Obskürantizm–Çatışma Kültürü ve Epistemik Çöküş. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/iktisatsosyoloji/article/viewFile/11384/10644>
17. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2001/02/08/000178830_98101912493590/Rendered/PDF/multi_page.pdf
18. Yıldız Sertel, Türkiye'de Dışa Dönük Ekonomi ve Çöküş, İstanbul: Ajan Yayınları, 1988, p.137-138
19. The World Bank, Annual Report 1995, p.52.
20. <http://documents.worldbank.org/curated/en/1981/01/1554996/general-equilibrium-analysis-foreign-exchange-shortages-developing-economy>
21. http://www.un.org/en/development/desa/policy/mdg_workshops/eclac_training_mdgs/dervis_demelo_robinson_1982gemsfordevpolicy.pdf
22. Türkiye Cumhuriyeti 1961 Anayasası. <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>
23. Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasası. http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf
24. Bakır Çağlar, "Anayasa Mahkemesi Kararlarında Demokrasi," Anayasa Yargısı, Ankara, Anayasa Mahkemesi Yayınları. 1990, sayı 7, p.113.
25. <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-442/tarihi13121983--sayisi181--rg-tarihi14121983--rg-sayisi-.html>
26. Top M, Şahin B. Changing Boundaries in the Hospital Industry: Last Twenty Years in European Countries. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:7, Sayı:1 (2004), pp.98<http://www.sid.hacettepe.edu.tr/Makale/71/7014.pdf>
27. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1986/09/19/000009265_3960926011718/Rendered/PDF/multi0page.pdf
28. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/09/23/000178830_98101903343495/Rendered/PDF/multi_page.pdf

29. 3359 Sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu.
<http://www.tkhk.gov.tr/Eklenti/834,3359-sayili-saglik-hizmetleri-temel-kanunupdf.pdf?0>
30. Sağlık Sektörü Master Plan Etüdü: Nihai Rapor. Price Waterhouse; Ankara. Desember, 1990
31. Belek İ.Türkiye’de Sağlık Reformları. Toplum ve Hekim Dergisi, 2001. Cilt:16, Sayı:6, pp. 438- 447
32. Özsarı H. Sağlık Projeleri ve sağlık enformasyon sistemleri çalışmaları hakkında genel bilgi notu. Modern Hastane Yönetimi / Cilt 2 / Sayı 6 / Ağustos-Eylül 1998 / p.15.
<http://www.merih.net/m1/mhy-2-6-ho.htm>
33. Ulusal Sağlık Politikası. T.C. Sağlık Bakanlığı. Mart 1993, Ankara. ISBN 975-7572-07-1
http://ekutuphane.sagem.gov.tr/kitaplar/ulusal_saglik_politikasi.pdf
34. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1999/08/28/000094946_99081805374566/Rendered/PDF/multi_page.pdf
35. <http://www.pydb.saglik.gov.tr/>
36. Karaca AR. 2.Ulusal Sağlık Kongresi ve İzlenimlerim. TEB Haberler Mayıs, 1993. pp.10-14. <http://www.ekutuphane.teb.org.tr/pdf/tebhaberler/mayis93/6.pdf>
37. <http://files.dcp2.org/pdf/WorldDevelopmentReport1993.pdf>
38. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/ECA/2013/09/09/090224b081ea3d26/1_0/Rendered/PDF/Turkey000Secon0greement000Conformed.pdf
39. Kamu Reformunun Kaynakları- I.<http://www-yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/krkaynak.doc>
40. <http://www.saglik.gov.tr/TR/belge/1-1047/eski2yeni.html>
41. Herkese Sağlık- Türkiye’nin Hedef ve Stratejileri (Sağlık21). T.C. Sağlık Bakanlığı. Aralık 2001, Ankara. ISBN:975-590-057-8.
42. <http://www.antimai.org/dag/dbkalkmek.htm>
43. Türkiye’de Dünya Bankası, 1993-2004 Ülke Yardım Değerlendirmesi. Bağımsız Değerlendirme Grubu. Vinod Thomas, R.Kyle Peters, Basil Kavasyky. 20 December 2005.
44. Performance Evaluation,Criticism of The World Bank and Cost-Benefit Analysis of World Bank Financed Projects: Case of

- Turkey.
http://www.hazine.org.tr/makaleler/ergulhaliscelik_makaleler/Worldbank_performance_ehcelik.pdf
45. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2003/05/03/000094946_03042404004721/Rendered/PDF/multi0page.pdf
46. T.C. 58. Hükümet Acil Eylem Planı (AEP). <http://www.linux.org.tr/wp-content/uploads/2010/04/AcilEylemPlanı.pdf>
47. TC Sağlık Bakanlığı Proje Yönetim Destek Birimi <http://www.pydb.saglik.gov.tr/>
48. Savas N. Sağlıkta Dönüşüm Sürecinde Dünya Bankasının Ulusal Sağlık Mevzuatımıza Etkisi. 15.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Sağlık Reformları 2-6 Ekim 2012. pp.18-37.
http://halksagligiokulu.org/anasayfa/components/com_booklibrary/ebooks/15.UHSK%20K%C4%B0TAP_14_10_12.pdf
49. Savas N. Sağlıkta Dönüşüm Süreci için Verilen Hibe ve Kredilerin Kullanımı (2009). pp.142-149.<http://www.hasuder.org.tr/belgeler/hasuder-calistay-kitap.pdf>
50. http://www.istanbulsaglik.gov.tr/w/mev/mev_gen/mev_gen_arastirma_planlama/aylik_faliyet_raporu.pdf
51. World Bank. Project Appraisal Document "Health Transition Project in Support of the First Phase of the Program for Transformation in Health". Report No.: 27717-TU. April 2004.
52. World Bank. Loan Agreement (Health Transition Project) between Republic Of Turkey and International Bank For Reconstruction and Development. Dated June 11, 2004
53. 5683 Sağlık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun.
<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/06/20070609-1.htm>
54. <http://www.saglik.gov.tr/TR/dosya/1-52641/h/sgb13112009tarih11319sayiliyonerge.pdf>
55. 21 Hedefte Türkiye: Sağlıkta Gelecek. Haziran 2007. ISBN : 978-975-590-227-2
56. Türkiye Ülke Destek Stratejisi 2004-07 My Tamamlama Raporu.
57. Uluslararası İmar Ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Finans Kurumu,Çok Tarafli Yatırım Garanti Kurumu’nunTürkiye Cumhuriyeti İle2008 – 2011 Mali Yıl Dönemi İçinÜlke İşbirliği Stratejisi. (Rapor No.42026-TR)

58. http://siteresources.worldbank.org/TURK/EYEXTN/Resources/361711-1290610184383/Turkey_CPS_2008-2011.pdf
59. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2008/06/02/000333038_20080602035750/Rendered/PDF/434730PGD0P0881e0only10R20081011911.pdf
60. OECD-WB. OECD Sağlık Sistemi İncelemeleri, Türkiye. ISBN 978-975-590-282-1
61. T.C. Sağlık Bakanlığı 2010-2014 Stratejik Planı. Sağlık Bakanlığı Yayını, Yayın No: 788. ISBN: 978-975-590-315-6 <http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/spflash/flashbrosur/files/stratejikplan.pdf>
62. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2009/06/01/000334955_20090601050258/Rendered/IND/EX/461150PAD0P102101Official0Use00nly1.txt
63. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090909-1-1.pdf>
64. The Republic of Turkey Country Partnership Strategy FY08-FY11 Progress Report for the Period. Report Number:51689-TR
65. <http://www.milliyet.com.tr/ifc-istanbul-u-30-ulkenin-operasyon-merkezi-yapti/ekonomi/haberdetay/29.09.2010/1294919/default.htm?ref=OtherNews>
66. http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2013/02/21/000442464_20130221151003/Rendered/PDF/755200CPS0P12500ENGLISH0Turkey0FY12.pdf
67. <http://www.sgb.saglik.gov.tr/content/files/stratejikplan20132017/index.html>
68. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/tr-snapshot-apr-2013-tr.pdf>
69. <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Turkey-Snapshot-tr.pdf>
70. Project in Support of Restructuring of Health Sector (P102172) <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/09/25104226/turkey-project-support-restructuring-health-sector-p102172-implementation-status-results-report-sequence-12> http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2015/09/03/090224b0830b479e/1_0/Rendered/PDF/Turkey000Health0and0Support0Project.pdf
71. <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Kamu-%C3%96zel-%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi-Mevzuat%C4%B1-2015.pdf>
72. http://www.ttb.org.tr/kollar/_sehirhastaneleri/makale_goster.php?Guid=d4c29f9a-aa46-11e7-ad3f-8fdeacc2c79e